

Міністерство освіти і науки України
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Кафедра всесвітньої історії

ПРОГРАМА
вибіркової навчальної дисципліни
Індивід та соціум в європейській цивілізації

підготовки **доктора філософії**
галузі знань **03 Гуманітарні науки**
спеціальності **032 «Історія та археологія»**
освітньо – наукової програми 032«Історія та археологія»

Луцьк – 2016

Програма нормативної навчальної дисципліни “Індивід та соціум в європейській цивілізації”
галузі знань 03 Гуманітарні науки
спеціальності 032 «Історія та археологія»
освітньо – наукової програми 032«Історія та археологія»

Розробник: Шульга Світлана Анатоліївна, кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії.

Рецензент: Каліщук Оксана Миколаївна, доктор історичних наук, доцент.

Самостійне електронне текстове мережеве видання.

Програма навчальної дисципліни схвалена науково-методичною радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Програма навчальної дисципліни схвалена науковою радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

© Шульга С. А., 2016

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Очна/заочна форми навчання	Галузь знань 03 Гуманітарні науки спеціальності 032 «Історія та археологія» освітньо - наукова програма «Історія та археологія» підготовки доктора філософії	Вибіркова
Кількість годин/кредитів 90 / 3		Рік навчання I
		Семестр I
ІНДЗ: -		Лекції 20 / 10 год.
		Практичні 16 / 8 год.
		Самостійна робота 54 / 72 год.
		Консультації
		Форми контролю: залік – I семестр

2. АНОТАЦІЯ КУРСУ

Дисципліна «Індивід і соціум в європейській цивілізації» належить до переліку нормативних навчальних дисциплін і спрямована на засвоєння слухачами особливостей еволюції європейських суспільств, характерних рис європейського соціуму в ретроспективі, рис громадянського колективу та становища індивіда – громадянина; на оволодіння навичками дослідницької роботи із джерелами; поглиблення знань та навичок, їх використання у майбутній професійній діяльності в навчально-виховному процесі закладів освіти і в науковій діяльності.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є індивід та його взаємозв'язки із соціумом, розглянуті у ретроспективі європейської історії. Ефективність засвоєння дисципліни «Індивід і соціум в європейській цивілізації» значно підвищиться, якщо здобувач ступеня «доктор філософії» попередньо опанував матеріали курсів з історії середньовічної Європи, історії Європи нового та новітнього часу, історії європейської філософії та культури, історії релігії та церкви.

Метою навчальної дисципліни «Індивід і соціум в європейській цивілізації» є формування знань про еволюцію європейського соціуму, способи та форми його політичної, етносоціальної та культурної організації; про формування ментальних характеристик індивіда і його взаємозв'язки із колективами індивідів; поглиблення знань та навичок використання

вивченого матеріалу у науковій та професійній педагогічній діяльності; оволодіння методологією наукового дослідження та методикою самостійної дослідницької роботи.

Завданнями дисципліни «Індивід і соціум в європейській цивілізації» є вироблення навичок наукового аналізу, спрямованого на сприйняття та осмислення еволюційних процесів у європейському соціуму, критичного підходу до оцінки осіб, явищ, подій, процесів.

Обсяг, методики і технології навчання. Курс «Індивід і соціум в європейській цивілізації» (180 год. / 6 кредитів) розроблено за модульно-рейтинговою системою та включає (разом із заочним відділенням) лекції обсягом 44 / 22 год, практичні заняття – 20 / 10 год., самостійна робота – з 116 / 148 год., систему контролю та обліку знань. Передбачено поточний та підсумковий контроль у формі іспиту.

3.КОМПЕТЕНЦІЇ

Пошукувач наукового ступеня «доктор філософії» повинен володіти наступними **компетенціями**:

загальні – Ґрунтовні знання теоретико-прикладних засад гуманітарних наук; здатність ініціювати та проводити оригінальні наукові дослідження, виокремлювати актуальні наукові проблеми, здійснювати пошук та критичне аналізування інформації; усвідомлення необхідності перманентного навчання та здатність самовдосконалюватись впродовж життя; здатність раціонально планувати та розподіляти власний час, самостійно проводити наукові дослідження, взаємодіяти у колективі та виявляти лідерські здібності при виконанні наукових проєктів; здатність до опанування навичок проведення аналітичної та експериментальної наукової діяльності; організація, планування та прогнозування результатів наукових досліджень. Генерування нових ідей (креативність), абстрактне мислення, вміння пристосовуватись до нових умов та ситуацій.

спеціальні – Ґрунтовні знання теоретичних та методологічних засад розвитку історичної науки, історичних шкіл та методологій, постмодерністських дискурсів та парадигм історії; Ґрунтовні знання класичного та сучасного наукового інструментарію дослідження суспільно-політичних, соціально-економічних явищ та процесів; здатність формулювати наукову проблему, робочі гіпотези досліджуваної проблеми, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики; збирання, опрацювання та критика наукових джерел інформації з історії; здатність до побудови тлумачно-інтерпретативних схем історичного наративу з використанням існуючих та власних теоретичних моделей в спеціалізованому історичному дослідженні, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань; знання і розуміння спеціалізованої історичної предметної області і професії, виявлення та розуміння причинно-наслідкових зв'язків спроможність управління дослідженням: застосування ефективного проектного менеджменту при постановці дослідницьких цілей з історії та археології;

оптимальне поєднання поточних і пріоритетних видів діяльності в історичному та археологічному середовищі; системність аналізу і порівняння інформації; пошук та аналіз джерел необхідної інформації; грамотне використання інформаційних технологій; використання оригінальних наукових досліджень з питань історії та археології на високому фаховому рівні, досягнення наукових результатів, що створюють нові знання, з акцентом на актуальних загальнодержавних проблемах з використанням новітніх методів наукового пошуку; моделювати ситуації знаходження індивіда у соціумі; аналізувати процеси еволюції європейського соціуму політичного та етнокультурного характеру, визначати їх впливи на індивіда; прослідковувати різнорівневі взаємозв'язки індивіда як соціального об'єкта (соціосфера) та учасника виробництва (техносфера); виявляти роль та модель поведінки індивіда у різних видах виробничої та інтелектуальної діяльності, побутовій сфері; сформулювати власне розуміння поняття «європеєць».

4. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ¹

<i>Назви змістових модулів і тем</i>	<i>Усього</i>	<i>Лек.</i>	<i>Практ.</i>	<i>Сам. роб.</i>	<i>Конс.</i>
Змістовий модуль 1.					
Тема 1. Громадянське суспільство античності. Поліс та цивітас.	4 / 4	2 / 2	-	2 / 2	-
Тема 2. Громадянський ідеал. Менталітет стародавнього грека та римлянина: спільне та відмінне	8 / 4	2 / 0	2 / 2	4 / 2	-
Тема 4. Жінка в античному суспільстві	2 / 2	0 / 2		2 / 0	-
Тема 5. Побутові характеристики античної цивілізації. Просторові та часові уявлення античної людини. Календар	2 / 6	-	-	2 / 6	
Тема 7. Свято в добу античності. Відпочинок.	2 / 4	-	-	2 / 4	
Тема 9. Європейська середньовічна цивілізація	4 / 4	2 / 2	-	2 / 2	
Тема 10. Економічний і політичний чинники становлення середньовічного суспільства.	2 / 4	2 / 0	-	0 / 4	
Тема 11. Політичні структури середньовічного суспільства.	4 / 4	-	2 / 2	2 / 2	
Тема 12. Західноєвропейське суспільство наприкінці XI-XIII ст.	2 / 2	2 / 0	-	0 / 2	

¹ Через ризик вказані години для заочного відділення

Тема 13. Корпоративізм суспільства в середні віки, принципи корпоративізму. Види корпорацій.	2 / 4	-	-	2 / 4	
Разом за модуль 1	38 / 38	10 / 6	4 / 4	18 / 28	

Тема 14. Індивід і доба Відродження. Культура бюргерського та міського середовища.	4 / 4	2 / 0	-	2 / 4	
Тема 15. Освіта і книга в середні віки. Середньовічні університети.	6 / 6	-	2 / 2	4 / 4	
Тема 16. Менталітет європейського лицарства. Повсякденне життя і культура.	6 / 6	-	-	6 / 6	
Тема 18. Церква та релігія в житті середньовічної людини	12 / 10	2 / 0	-	10 / 10	
Тема 20. Політичні, економічні, етносоціальні фактори розвитку Європи у Новий час.	4 / 6	2 / 2	-	2 / 4	
Тема 22. Ціннісно-світоглядні орієнтири людини Нового часу. Реформація і церква.	4 / 6	2 / 0	-	2 / 6	
Тема 25. Культура Нового часу: індивідуалістичне мислення. Індивід Нового часу. Бароко. Класицизм. Реалізм.	6 / 2	-	-	6 / 2	
Тема 26. Глобалізація в сучасному світі: «людина-техніка», «людина-культура», «людина-природа».	6 / 6	-	2 / 2	4 / 4	
Тема Сучасні інтеграційні процеси: соціум та індивід	4 / 6	2 / 2	2 / 0	0 / 4	
Разом за модуль 2	52 / 52	10 / 4	6 / 4	36 / 44	
Разом	90 / 90	20 / 10	10 / 8	54 / 72	

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Жінка в античному суспільстві. Становище жінки в античному полісі. Шлюб та сім'я в античному Римі та Греції. Виховання. Освіта.
2. Свято в добу античності. Відпочинок. Проблема «вільного часу» в античній цивілізації. Релігія та свята. Фізична культура в Стародавній Греції. Гладіаторство, гладіаторські ігри. Подорожування.
3. Війна в житті античної людини. Античні автори про війни. Військова система античного полісу. Менталітет воїна, його побут.
4. Формування лицарства. Специфіка менталітету європейського лицарства. Повсякденне життя і культура. Повсякденне життя та культурний образ лицарів. Лицарський кодекс честі. Лицарські турніри та файди як специфічний європейський спосіб соціокультурного буття військового стану. Замок, зброя, костюм, багатство – символіка лицарської гордості. Культ Прекрасної дами як вираз менталітету. Трубадури. Лицарські романи.

5. Європейська школа та університет. Шкільна освіта в ранньому середньовіччі Два етапи в розвитку школи в середньовічній Західній Європі: церковні і міські школи. Середньовічні університети. Книга і бібліотека в середні віки.
6. Свята і розваги в середні віки. Календарні свята. Театр в середні віки. Карнавали. Розваги: полювання; турніри, ігри.
7. Реформація в країнах Західної Європи: основні напрямки, течії, особливості.
8. Великі географічні відкриття: причини, передумови. Зародження колоніальної системи.
9. Західноєвропейські країни на етапі формування індустріального суспільства.
10. Просвітницька думка в країнах Західної Європи.
11. Культура Нового часу: індивідуалістичне мислення. Індивід Нового часу. Бароко. Класицизм. Реалізм.
12. Соціум в глобалізаційних процесах.

6. ВИДИ (ФОРМИ) ІНДИВІДУАЛЬНИХ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ЗАВДАНЬ (ІНДЗ)

-

7. РОЗПОДІЛ БАЛІВ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Підсумкова оцінка за 100-бальною шкалою складається із сумарної кількості балів поточного оцінювання або виконання самостійного завдання (40 балів) та модульних контрольних робіт (60 балів). За вибором здобувача одна з контрольних робіт може бути виконана у формі есе.

Поточний контроль (має - 40 балів)		Модульний контроль (має - 60 балів)		Загальна кількість балів
Модуль 1		Модуль 2		
Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	МКР 1	МКР 2	
20	20	30	30	100

Шкала оцінювання

Оцінка в балах за всі види навчальної діяльності	Оцінка	
	для екзамену	для заліку
90 – 100	Відмінно	Зараховано
82 – 89	Дуже добре	
75 - 81	Добре	
67 -74	Задовільно	
60 - 66	Достатньо	
1 – 59	Незадовільно	Незараховано (з можливістю повторного складання)

8. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

А) Джерела

- Александр Великий в исследованиях Востока и Запада. М.: Алетея, 2000.
- Аристотель. Афинская полития. Государственное устройство афинян. [Пер. и прим. С. И. Радцига]. М.- Л.: Соцэкгиз, 1936. 198 с.
- Аристотель. Политика. Афинская полития. М.: Мысль, 1997.

Аристофан. Комедии. [Пер. А. Пеотровского]. М.-Л., 1954.

Геродот. История: В 9 кн. [Пер. и примеч. Г. А. Стратановского; общ. ред. С. Л. Утченко]. Л.: Наука, 1972. 600 с. URL : <http://www.vehi.net/istoriya/grecia/gerodot/index.shtml>

Историки античности: [Сборник: В 2 т.: Перевод. Сост., вступ. ст. и примеч. М. Томашевской]. Т. 2.: Древний Рим. М. : Правда, 1989. 637 с.

Историки Греции. [Пер. с древнегреч.] М.: Худ. л-ра, 1976.

Историки и история. Жизнь. Судьба. Творчество: В 2-х т. Т 1. М: Острожье, 1987.

Историки Рима / Пер. с латин. [Под общ. ред. С. Апта]. М. : «Худож. лит.», 1970. 196 с.

Катон, Варрон, Колумела, Плиний о сельском хозяйстве / [Под ред. М. И. Бурского]. М. -Л. : Сельхозгиз, 1937. 302 с.

Катон Марк Порций. Земледелие. Пер. и коммент. М. Е. Сергеенко. М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1950. 220 с.

Ксенофонт. Анабазис / Ксенофонт; [Пер. із старогр. М.Соневіцький]. Нью-Йорк, 1986.

Ксенофонт. Греческая история. Пер. с древнегреч. и вступ. статья С. Лурье. СПб : Алетея, 1996. 443 с.

Курций Квинт Руф. История Александра Македонского. Сохранившиеся Книги. М.: МГУ, 1963.

Ливий Тит. История Рима от основания города. В 3 т. Перевод. Отв. ред. Е. С. Голубцова. М. : Наука, 1989.

Марк Теренций Варрон. О сельском хозяйстве. Пер. с латин. М. Е. Сергеенко]. М.-Л. : Изд-во АН СССР, 1963. 218 с.

Платон. Государство. Общ.ред. А. Ф. Лосева. Собр. сочинений. В 4 т. М.: Мысль, 1994. Т.1. С.14–268.

Плутарх. Избранные жизнеописания: В 2т. Пер. с древнегреч. М. : Правда, 1990. 589 с.

Псевдоксенофонт. Афинская полития. *Хрестоматия по истории Древней Греции*. Под ред. Д. П. Каллистова. М., 1964. С. 217–225.

Полибий. Всеобщая история: В 40 кн.: [В 3 т.]. Пер. с греч. Ф. Г. Мищенко. СПб.: Наука, 1994.

Светоний Транквилл. Жизнь двенадцати Цезарей. Властелины мира. Светоний М.: Ладомир: АСТ, 1999.

Тацит Публий Корнелий. Сочинения. В 2-х т. Л.: Наука, 1969.

Тацит Публий Корнелий. Анналы. Малые произведения. История. Пер. с лат. – М.: АСТ: Ладомир, 2001.

Цезарь Август. Деяния божественного Августа. *Хрестоматия по истории Древнего Рима* Под ред. В. И. Кузищина. М. : Высшая школа, 1987. С. 166–176.

Б) Література

Ададуров В. Історія Франції: королівська держава та створення нації (від початків до кінця ХУІІІ ст.). Львів: Видавництво УКУ, 2002. 412 с.

Античная Греция. Проблемы развития полиса: В 2 т. Ред. Голубцова Е. С. М. : Наука, 1983. Т.1. Становление и развитие полиса. 422 с.

Античный полис. Курс лекций. Отв. ред. В.В.Дементьева, И.Е.Суриков. М.: Русский Фонд Содействия Образованию и Науке, 2010. 240 с.

Андреев Ю. В. Спарта как тип полиса. *Античная Греция. Проблемы развития полиса*. Т. 1. Становление и развитие полиса. М. : Наука, 1983. С. 194–216.

Барг М.А.Кромвель и его время. М., 1950. 270 с.

Блюш Ф. Людовик ХІУ. М.: Ладомир, 1998. 815 с.

Бессмертный Ю.Л. Жизнь и смерть в средние века. М., 1991.

Блок М. Феодалное общество. *Апология истории или ремесло историка*. М., 1986.

Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм. – ХУ –ХУІІІ вв.: в 3 т. М.: Прогресс, 1986-1992. Т1-3.

Бродель Ф. Ідентичність Франції. Простір та історія: у 2 кн. К., 2013.

Варбанец Н.В. Иоханн Гутенберг и начало книгопечатанья в Европе. М., 1980.

Быт и история в античности. Отв. ред. Г.С.Кнабе. М.: Наука, 1988.

Вейс Герман. История цивилизации: архитектура, вооружение, одежда, утварь: Иллюстрированная энциклопедия: в 3 т. Пер. М. : ЭКСМО-Пресс, 2000. Т. 1. Классическая древность (до IV в.). 751 с.; М., 1998. Т. II.

Вебер М. История хозяйства ; Город . Пер. с нем. Коммент.: Г. Э. Кучков, Н. Д. Саркитов. Ин-т социологии РАН и др. М. :Канон- пресс : Кучково поле, 2001. 574 с.

Винничук Л. Люди, нравы и обычаи древней Греции и Рима. М.: Высшая школа, 1988.

Габдрахманов П.Ш. Средневековые крестьяне и их семьи. М., 1996.

Город в средневековой цивилизации Западной Европы. Т. 1. Феномен средневекового урбанизма. М., 1999.

Город в средневековой цивилизации Западной Европы. Т. 2. Жизнь города и деятельность горожан. М., 1999.

Город в средневековой цивилизации Западной Европы. Т. 3. Человек внутри городских стен. Формы общественных связей. М., 2000.

Город в средневековой цивилизации Западной Европы. Т. 4. Extra muros. Город, общество, государство. М., 2000.

Гуревич А.Я. Культура и общество средневековой Европы глазами современников. М., 1989.

Гуревич А.Я. Средневековый мир: культура безмолвствующего большинства. М., 1990.

Гутнова Е.В. Возникновение английского парламента. М., 1960.

Гутнова Е.В. Роль бюргерства в формировании сословных монархий в Западной Европе. *Социальная природа средневекового бюргерства XIII-XVII вв.* М., 1979.

Гутнова Е.В. Классовая борьба и общественное сознание крестьянства в средневековой Западной Европе (XI-XV вв.). М., 1984.

Гутнова Е.В. Сословно-представительные собрания Средних веков в истории европейской цивилизации. *Цивилизации.* М., 1995. Вып. 3.

Джеймс П. Римская цивилизация. М.: Фаир-Пресс, 2000.

Древний Рим. История. Быт. Культура. Из книг современных учених. Сост. Л.С. Ильинская. М.: Московский лицей, 1997.

Древняя Греция. История. Быт. Культура. Сост. Л.С. Ильинская. М., 1997.

Дюрант В. Жизнь Греции. Пер. с англ. В.Федорина. М.: КРОН-ПРЕСС, 1997.

Женщина, брак и семья до начала нового времени. М., 1993.

История крестьянства в Европе. Эпоха феодализма. М., 1985. Т. I; 1986. Т. II.

История древней Греции. Сост. К.В. Паневин. СПб.: Полигон, 1999.

История древнего Рима. Сост. К.В. Паневин. СПб.: Полигон, 1998.

История древнего Рима. Под ред. В. И. Кузищина. М. : Высшая школа, 1996. 398 с.

История Европы с древнейших времен до наших дней: В 8 т. Гл. ред. Е. С. Голубцова. Т. 1: Древняя Европа. М.: Наука, 1988. 703 с.; М., 1992. Т. II.

Йегер В. Пайдейя. Воспитание античного грека. Т.1. Греко-латинский кабинет Ю.А. Шичалина, 2001.

Кардини Ф. Истоки средневекового рыцарства. М., 1987.

Контамин Ф. Война в Средние века. СПб., 2001.

Кнабе Г. С. Древний Рим – история и повседневность: Очерки. М. : Искусство, 1986. 206 с.

Кнабе Г.С. Корнелий Тацит. Время. Жизнь. Книги. М.: Наука, 1981.

Клулас И. Повседневная жизнь в замках Лувра в эпоху Возрождения. М.: Молодая гвардия, 2006. 358.

Констан Ж.М. Повседневная жизнь французов во времена религиозных войн. Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. 544 с.

Ковалевская В.Б. Конь и всадник: Путь и судьбы. М.: Наука, 1977.

Краснова И.А. Деловые люди Флоренции XIV-XV вв. Ставрополь, 1995. Ч. 1-2.

Крист Карл. История времен римских императоров от Августа до Константина. Ист.б-ка Бека. Ростов н/Д : Феникс, 1997. Т. 2. 509 с.

Королев К. Войны античного мира: Македонский гамбит. М.: ООО «Издательство АСТ»; СПб.: Terra Fantastica, 2003. 512 с. (Военно-историческая библиотека).

Культура Возрождения и средние века. М., 1993.

Культура и общество средневековой Европы глазами современников. М., 1989.

- Ленотр Ж. Повседневная жизнь Версаля при королях. М.: Молодая гвардия, 2003. 230 с.
- Люблинская А.Д. Франция при Ришелье: французский абсолютизм в 1630–1642 гг. Л.: Наука, 1982. 277 с.
- Манфред А.З. Великая Французская революция. М., 1983. 431 с.
- Манфред А.З. Три портрета эпохи Великой Французской революции. М.: Мысль, 1989. 432 с.
- Майер В. Е. Деревня и город Германии в XIV–XVI вв. Л., 1979.
- Майер В. Е. Крестьянство в Германии в эпоху позднего феодализма. М., 1985.
- Махлаюк А. Римские войны. Под знаком Марса. М.: ЗАО Центрполиграф, 2003. 447 с. (Загадки истории).
- Махлаюк А. Солдаты Римской империи. Традиции военной службы и воинская ментальность. СПб., 2006.
- Махлаюк А. Армия Римской империи. Очерки традиций и ментальности. Нижний Новгород, 2000.
- Маяк И. Л. Римляне ранней Республики. М.: Изд-во МГУ, 1993. 158 с.
- Михайлов А.Д. Французский рыцарский роман. М., 1970.
- Моммзен Т. История Рима: В 3 т. Перевод; Вступ. ст. А. Б. Егорова. СПб.: Наука; Изд. фирма «Ювента», 1994.
- Общности и человек в средневековом мире. М.- Саратов, 1992.
- Остерман Л. Римская история в лицах. М.: О.Г.И., 1997.
- Политические деятели античности, средневековья и нового времени. Индивидуальные и социально-типические черты. Л.: Изд-во ЛГУ, 1983.
- Первая мировая война: Пролог XX века. М.: Наука, 1999. 698 с.
- Печатнова Л.Г. История Спарты (период архаики и классики). СПб.: „Гуманитарная академия”, 2001.
- Панин Н.Ф. Александр Македонский: историко-биографический роман. М: Информпечать, 2000.
- Сергеенко М. Е. Ремесленники Древнего Рима. Очерки. Л.: Наука, 1968. 153 с.
- Сергеенко М. Е. Жизнь древнего Рима: Очерки быта. М.- Л.: Наука, 1964. 336 с.
- Сергеенко М. Е. Помпеи. М.: Изд-во АН СССР, 1949. 316 с.
- Токвиль А. Старый порядок и революция. М.: Моск. философский фонд, 1997. 252 с.
- Трухина Н. Н. Политика и политики «золотого века» Римской республики (II в. до н. э.). Под. ред. И. Л. Маяк. М.: Изд-во МГУ. 1986. 184 с.
- Уваров П.Ю. Университетский интеллект у парижского нотариуса (к вопросу о нормальном исключении). *Средние века*. М., 1997. Вып. 60.
- Уваров П.Ю. История интеллектуалов и интеллектуального труда в Средневековой Европе (спецкурс). М., 2000.
- Урланис Б.Ц. Войны и народонаселение Европы: людские потери вооруженных сил европейских стран в войнах XVII–XX вв. М.: Издательство социально-экономической литературы, 1960. 565 с.
- Утченко С.Л. Цицерон и его время. М.: Мысль, 1973.
- Утченко С.Л. Юлий Цезарь. Изд. 2-е. М.: Мысль, 1984.
- Федорова Е.В. Люди императорского Рима. М.: Изд-во МГУ, 1990.
- Фролов Э. Д. Политические лидеры афинской демократии (опыт типологической характеристики). *Политические деятели античности*. Л., 1983. С. 6–27.
- Хафнер Г. Выдающиеся портреты античности. 337 портретов в слове и образе. Пер. с нем. / предисл. и ред. Г. Б. Федорова. М.: Прогресс, 1984. 311 с.
- Хачатурян Н.А. Сословная монархия во Франции XIII–XV вв. М., 1989.
- Хачатурян А.Н. Возникновение Генеральных Штатов во Франции. М., 1976.
- Хачатурян Н.А. Авторитарный и коллективный принципы в политической эволюции средневековой государственности. *Власть и политическая культура в средневековой Европе*. М, 1992.
- Хефлинг Гельмут. Римляне, рабы, гладиаторы: Спартак у ворот Рима. Пер. с нем. Послесл. и коммент Е. В. Ляпустиной. М.: Мысль, 1992. 270 с.
- Хобсбаум Э. Век революции. Европа 1789–1848. Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. 480 с.

- Хобсбаум Э. Век капитала. 1848–1875. Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. 478 с.
- Хобсбаум Э. Век империи. 1875–1914. Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. 544 с.
- Человек в кругу семьи: Очерки по истории частной жизни в Европе до начала нового времени / Под. ред. Ю.Л.Бессмертного. М., 1996.
- Черчилль У.С. Британия в Новое время (XVI-XVII вв.). Смоленск: Русич, 2006. 416 с.
- Чумаченко Б.М. Вступ до культурології античності. Стародавня Греція: Навч. пос. К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003. 100 с.
- Шаму Франсуа. Эллинистическая цивилизация. Пер. с фр. Н. Шевченко. Москва : АСТ : АСТ МОСКВА ; Екатеринбург : У- Фактория, 2008. 477 с.
- Шахермайр Ф. Александр Македонский. Сокр. пер. с нем. Авт. послесл. М. Ботвинник. М. : Наука, 1986. 384 с.
- Этьен Роббер. Цезарь. Науч. ред, предисл. Е.В.Ляпустиной. Пер. с фр. Э.М. Драйтовой. М.: Мол. гв., 2003.
- Туманс Х. Рождение Афины. Афинский путь к демократии: от Гомера до Перикла (VIII – V вв. до н.е.). Вступ.ст., науч. и лит. ред. Є.Д. Фролова. СПб.: И Ц „Гуманитарная академия”, 2002.
- Тираспольский Г.И. Беседы с палачом: Казни, пытки и суровые наказания в Древнем Риме. М.: Intrada, 2003. с.
- Хачатурян В.М. Древняя Греция: история, быт, нравы. М.: СЛОВО, 2002.
- Ястребицкая А.Л. Европейский город. М., 1993.
- Ястребицкая А.Л. Западная Европа XI-XIII веков: Эпоха. Быт. Костюм. М., 1978.

В)Наукова періодика

- Дьяконов И.М., Якобсон В.А. Гражданское общество в древности. *ВДИ*. 1998. № 1. С.22-30.
- Махлаюк А.В. Римская императорская армия в контексте социальной истории. *ВДИ*. 2003. № 3. С.130.
- Павловская А.И. «От гражданина к подданному» - имел ли место этот процесс в Греции в IV в. до н. е.? *ВДИ*. 1998. №4. С.15-29
- Свенцицкая И.С. Отношения «гражданин-полис» в системе Римской империи: проблема отчуждения. *ВДИ*. 1997. №3. С.79-84.
- Сергеенко М. Е. Итальянские горожане в I в. н. е. *ВДИ*. 1975. № 4. С. 115.
- Смирин В.М. Свобода раба и рабство свободного (К истории римского гражданского общества). *ВДИ*. 2000. №2. С.260.
- Штаерман Е.М. Человек и космос в мире Рима. *ВДИ*. 1992. №3. С. 179.
- Шульга С. Громадянський ідеал Стародавньої Греції. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. Вип. 17. Рівне : Рівненський державний гуманітарний університет, 2010. С.97 - 99.
- Шульга С. Жінка в античному грецькому полісі. *Науковий вісник ВНУ ім. Лесі Українки. Історичні науки*. Луцьк, 2011. Випуск 23. С.118 – 124.
- Шульга С. Історія жінки в сучасному антикознавстві: новітні підходи в російській історіографії. *Науковий вісник СНУ ім. Лесі Українки. Історичні науки*. Луцьк, 2013. Випуск 12 (261). С.125-131.

Г) Інтернет-ресурси

- Аврелий В. Происхождение римского народа. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Avr_PrRim/index.php
- Геродот. Історії в дев'яти книгах. К.: Наукова думка, 1993. 576 с. URL: <http://ancientrome.ru/antlittr/t.htm?a=1269019585>
- Гиро П. Частная и общественная жизнь римлян. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Giro/index.php

Мнемон. URL: <http://centant.spbu.ru/centrum/publik/kafsbor/mnemon>

Круглов А., Кулишова О.В. "Историк и общество в античности" (студенческая научная конференция на Историческом факультете СПбГУ) *Мнемон. Исследования и публикации по истории античного мира*. Выпуск 4. Под редакцией профессора Э.Д. Фролова. Санкт-Петербург, 2005. URL : <http://centant.spbu.ru/centrum/publik/kafsbor/mnemon05.htm>

Ленская В.С. (Москва). Два афинских рода: люди и судьбы (опыт социально-психологической характеристики). *Мнемон. Исследования и публикации по истории античного мира*. Выпуск 5. Под редакцией профессора Э.Д. Фролова. Санкт-Петербург, 2006. URL: <http://centant.spbu.ru/centrum/publik/kafsbor/mnemon06.htm>

Мельникова А. С. Кружки интеллектуалов в эпоху поздней Римской республики (по письмам Марка Туллия Цицерона). *Проблемы античной истории. Сборник научных статей к 70-летию со дня рождения проф. Э. Д. Фролова*. Под редакцией д-ра ист. наук А. Ю. Дворниченко. СПб., 2003. URL: <http://www.centant.pu.ru>

Мухтасипов И. Н. Военная политика Римской империи в Германии при Августе и Тиберии. URL: <http://www.roman-glory.com/04-01-10>

Пантелеев А.Д. Религиозная терпимость и нетерпимость в Риме во II-III вв. *Мнемон. Исследования и публикации по истории античного мира*. Выпуск 5. Под редакцией профессора Э.Д. Фролова. Санкт-Петербург, 2006. URL: <http://centant.spbu.ru/centrum/publik/kafsbor/mnemon06.htm>

Плутарх. Наставления о государственных делах. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Plutarh/nastavl.php

Плутарх. Изречения царей и полководцев. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Plutarh/izrech.php

Строгецкий В.М. Роль информации и проблема коммуникативных отношений в классическом полисе. *Мнемон. Исследования и публикации по истории античного мира*. Выпуск 2. Под редакцией профессора Э.Д. Фролова. Санкт-Петербург, 2003. URL: <http://centant.spbu.ru/centrum/publik/kafsbor/mnemon03.htm>

Светоний Транквилл Гай. Жизнь двенадцати цезарей. Пер. М. Л. Гаспарова. М., 1988. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Svet/index.php

Федорова Е. Императорский Рим в лицах. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/fedor/index.php

Фюстель-де-Куланж Д. Древняя гражданская община. Исследование о культе, праве и учреждениях. М., 1903. URL: <http://ancientrome.ru/publik/fustel/fus01s.htm>

Юхнёва Е.В. Античный брак как экономический феномен. *Гуманитарные научные исследования*. № 10. Октябрь, 2012. URL: <http://human.snauka.ru/2012/10/1843>

ПЕРЕЛІК КОНТРОЛЬНИХ ПИТАНЬ

Перелік контрольних питань за модулем 1:

1. Громадянське суспільство античності. Поліс та цивітас.
2. Грецький громадянський ідеал. Менталітет стародавнього грека.
3. Ідеальний громадянин Стародавнього Риму.
4. Менталітет римлянина.

5. Жінка в античному суспільстві: дитинство, родина, громадянство.
6. Побутові характеристики античного соціуму.
7. Просторові та часові уявлення античної людини.
8. Війна у функціонуванні соціуму античної доби.
9. Економічний і політичний чинники становлення середньовічного суспільства.
10. Політичні структури середньовічного суспільства.
11. Західноєвропейське суспільство наприкінці XI-XIII ст.
12. Корпоративізм суспільства в середні віки, принципи корпоративізму. Види корпорацій.

Перелік контрольних питань за модулем 2 :

13. Міста в середньовічному суспільстві. Бюргерський соціум. Міський соціум.
14. Середньовічні університети: виникнення, функціонування, система навчання.
15. Менталітет європейського лицарства. Повсякденне життя і культура.
16. Індивід в західноєвропейському середньовічному соціумі.
17. Церква та релігія в житті середньовічної людини. Реформація.
18. Індивід і доба Відродження.
19. Війна як державна політика.
20. Політичні, економічні, етносоціальні фактори розвитку Європи у Новий час.
21. Держава як гарант функціонування соціального організму.
22. Індивід як частка соціуму Нового часу: виробництво, соціальна мобільність, «усереднена особистість».
23. Ціннісно-світоглядні орієнтири людини Нового часу.
24. Реформація і церква в Нову добу.
25. Культура Нового часу: індивідуалістичне мислення. Індивід Нового часу. Бароко. Класицизм. Реалізм.
26. Сучасна Європа : проблеми та фактори існування.